

Hajduné László Zita²⁹¹: **Az iskolai testnevelés magyarországi helyzete a rendszerváltást követően napjainkig**

Előzmények

Az 1989-es rendszerváltás utáni időszakban a magyar közoktatás teljes vertikuma gyökeres változáson ment át.

A rendszerváltozást követő kétpólusú (központi és helyi) tartalmi szabályozás új helyzetet teremtett a testnevelés és sport műveltségi területén is²⁹².

- megváltozott az évtizedeken keresztül megszokott nyolc osztályos általános iskola;
- a rá épülő középfokú oktatás négy osztályos modellje;
- megmaradt a nyolc osztályos általános iskola, a tradicionális négyosztályos iskola;
- a szakközépiskolák, szakiskolák, valamint a vegyes típusú középfokú oktatási intézmények jelenléte megváltoztatta az iskolai oktatás megszokott, egymásra épülő és átjárható rendjét;
- az új *hat osztályos gimnázium*, a *nyolc osztályos gimnázium*, a másodvirágzását élő tizenkét évfolyamos iskola /6+6/.

A magyar közoktatás új típusú tantervi és tartalmi szabályozása következtében 1995-ben megjelent a Nemzeti alaptanterv (NAT) első változata.

Az 1995-ben kiadott Nemzeti alaptanterv műveltségi területei, részterületei a gyakorlatban, a helyi tantervekben, közelebbről azok tantárgyi rendszerében realizálódtak. A NAT műveltségi területek arányait a testnevelés esetében a 6-14 %-os arányok heti testnevelési óraszámra lefordítva az 1–6. osztályban heti 2-3 testnevelési órát, míg a 7–10. osztályban heti 1,5 - 2,5 tanórát jelentettek. A NAT testnevelés és sport műveltségi területe százalékos arányainak ajánlásait az 1. táblázat részletesen bemutatja.

A tanterv megnevezése	Az időkeret aránya az összórákerethez viszonyítva
1995 - NAT (műveltségi terület)	
1-4. évfolyam	10-14%
5-6. évfolyam	9-13%
7-10. évfolyam	6-10%

1. táblázat. Az 1995-ben bevezetésre kerülő NAT testnevelés műveltségi terület %-os arányainak megoszlása

A kerettantervi rendelet a testnevelés és sport heti óraszámait az általános iskola 1–6. osztályában 2,5 tanórán, a 7–8. osztályban és a középiskolákban heti 2 tanórán határozta meg. A heti kötött össz-óraszámot figyelembe véve ez az alsóbb osztályokban 11-13%-i, a felsőbb évfolyamokon pedig mindössze 7-7,5%-i minimális testnevelésórát jelent. A szomorú összképen még az sem változtatott, hogy a rendelet nem zárja ki a plusz testnevelés- és sportórák beállítását (2. táblázat).

²⁹¹ A Szerző a Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Karának, a Sporttudományi és Testnevelési Intézetének adjunktusa

²⁹² Hamar Pál: *Az iskolai testnevelés magyarországi helyzete és európai távlatai*. Magiszter (Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének szakmai-módszertani folyóirata), 2007/3-4. 65-72.

A tanterv megnevezése	Az időkeret aránya az össz-órakerethez viszonyítva
2001 - Kerettantervek	
1-6. évfolyam	heti 2-2,5 tanóra
7-12. évfolyam	heti 2 tanóra

2. táblázat. A kerettanterv testnevelés óraszámainak heti megoszlása

Az ezredfordulót követően 2003-ban kiadott NAT²⁹³ felülvizsgálta az eddigieket, ismételt változtatásokat hozott.

- összhangban kellett lenniük a NAT-ban meghatározott általános célokkal és követelményekkel;
- az egyes életkori szakaszokra értelmezhet minimumteljesítményekkel.

A tantárgyi kerettantervek tartalmilag csak a minimálisan kötelező időkeret 80%-át fedték le.

A helyitanterv-készítés során a további 20% sorsáról az iskola szabadon dönthet(ett) aszerint, hogy ezt az órakeretet új tananyag feldolgozására, az ismeretek elmélyítésére, netán gyakorlásra kívánja felhasználni (3. táblázat).

A tanterv megnevezése	Az időkeret aránya az össz-órakerethez viszonyítva
2003 - NAT (műveltségi terület)	
1-4. évfolyam	15-20%
5-6. évfolyam	11-15%
7-8. évfolyam	10-15%
9-10. évfolyam	9-15%
11-12. évfolyam	8%

3. táblázat. A 2003-as NAT testnevelés óraszámainak évfolyamonkénti %-os megoszlása

Az iskolai testnevelés

Tartalom – osztályozás – tanóraszám

A tartalmi változások nem egyenlő mértékben érintik az egyes műveltségi területeket. Más jelentenek a természettudományi (testnevelés), és megint más a társadalomtudományi (történelem) területen. A változások, változtatások a szomatikus nevelést, ezen belül az iskolai testnevelést sem kerülték el.

A testnevelés *tartalmi* kiszélesedés már nem a tornaterem négy fala közé zárt, hanem egy tantárgy keretei közé szorítható feladatot, amely sokrétű, komplex tevékenység, és csak egyik oldalát adhatja az iskola, az iskolai közeg.

Az iskolai testnevelés – osztályozás

„NINCS ÜGYETLEN CSAK KÜLÖNBÖZŐ KÉPESSÉGŰ GYEREK”

- A testnevelés osztályzatdevalvációja indoka, hogy nagyon eltérőek a tanulók motoros adottságai, ezért az osztályzatokkal nem lehetséges az objektív minősítés. A testnevelésben *az osztályozás* mellett bizonyos esetekben szükség lehet *a szöveges értékelésre*.

²⁹³243/2003. (XII. 17.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról, 2. §.

- A különböző pedagógiai, ill. egészségügyi problémák miatt egyes tanulók komplexebb értékelése válik szükségessé. Ilyenkor, a szöveges értékelés átfogó képet adhat a pedagógiai folyamat minden résztvevőjének (tanárnak, diáknak, szülőnek) a tanuló motoros teljesítményeiről, mentálhigiénés szokásairól, az egészségi állapotáról.
- A testnevelés osztályozás évfolyam szűkítésével, a *szöveges értékelés* bevezetésével szembeni idegenkedés oka elsősorban az a félelem, hogy ezáltal elértéktelenedik a tantárgy: arra a tantárgyra, amelyből már osztályzat sincs, egy idő után nem lesz szükség.

Az iskolai testnevelés – a tantervi idő

A testneveléssel foglalkozó szakemberek körében állandóan napirenden lévő kérdés a közoktatás testnevelési óraszámainak problematikája.

- A számos tantervméleti és gyakorlati változtatás egyike sem váltott ki akkora vitát, mint a tanítási idő felosztása. A tartalmi szabályozás egyik döntő kérdésével állunk tehát szemben, de korántsem a mindenekfölött állóval. Ezt erősíti meg²⁹⁴ is, amikor kijelenti: „...*az egyes tantárgyak tanítására rendelt idő mértéke nem vagy csak nagyon csekély mértékben függ össze az adott területen elért tanulói teljesítménnyel*”.
- A testnevelés és sport az a műveltségi terület, ahol edzéselméleti tényekre alapozva kijelenthetjük, hogy a teljesítmény és a tantervi idő pozitív összefüggése direkter, mint a többi tantárgynál. A napi rendszerességgel megtartott testnevelési órák adta élettani és emocionális „többlet” pozitívan hathat a többi tantárgy tanítására, tanulására is.²⁹⁵

A Nemzeti köznevelésről szóló törvény és végrehajtási rendelet a mindennapos testnevelésről napjainkban

Köznevelési törvény 97. § (6) A 27. § (11) bekezdés szerinti mindennapos testnevelést az iskolai nevelés-oktatás első, ötödik, kilencedik évfolyamán 2012. szeptember 1-jétől kezdődően felmenő rendszerben kellett megszervezni.

A törvény a mindennapos testedzés ügyét nemcsak tanórai, hanem tanórán kívüli foglalkozásokkal, úgynevezett „játékos, egészségfejlesztő testmozgásokkal” igyekszik felvállalni.

Problémakatalógus

- a délelőtti tanórák közé építsék be az öt testnevelési órát. Ha erre nincs lehetőség a délutáni foglalkozások keretében tartják meg a „maradék” 1, vagy 2 órát. Kérdés, hogy ekkor is az órarendben vannak-e elhelyezve ezek a testnevelési órák, vagy valamilyen sportköri foglalkozást gazdagítanak. A törvény öt testnevelési órát ír elő!
- összevont testnevelési órákat alkalmaznak az iskolákban, elsősorban az úszásoktatás keretében, és az atlétikai jellegű foglalkozások sportpályán történő megtartása előnyös a „dupla” összevont tanórák keretében. Az időkeret az óraszám, az óraütközések és a hiányos létesítmény feltételek esetenként kényszerű osztályösszevonásokat is igényelnek.

Javaslatok, ajánlások

A köznevelési törvénybe foglalt *mindennapos testnevelés* céljainak megvalósulását csak a testnevelés oktatási rendszer elemeinek központi és szakszerű koordinálása eredményezheti.

Javaslat, hogy a Bizottság kezdeményezze az Oktatási államtitkárság keretében egy 2-3 fős testnevelési és diáksport szakcsoport létrehozását, amely az iskolai testnevelés és diáksport rendszerének elemeit országos szinten koordinálja.

A rendszer elemei:

- Az időkeret (óraszám, tanórán kívüli sport)
- Az oktatás tartalma, módszerei (NAT, helyi tantervek)

²⁹⁴ ⁷Báthory Zoltán: A tantervi idő. Új Pedagógiai Szemle, 2003/7–8. sz. 46-53

²⁹⁵ ⁸Hamar Pál – Soós István: A magyar közoktatás testnevelési óraszámai történeti és európai nézőpontból. Új Pedagógiai Szemle. 2004/11

- Az oktatók felkészültsége (tanár, szaktanító, tanító)
- Az ellenőrzés jellege, a szakfelügyelet gyakorisága
- Az oktatás hatás felmérésének módszerei, gyakorisága
- Az infrastrukturális feltételek színvonala, állapota
- Pénzügyi központi és helyi költségvetési háttér
- A támogató szakmai társadalmi szervezetek szerep (MDSZ, MTTOE, MOSZE).
- *a testnevelést oktató szakképzett pedagógusok aránya* a felső tagozatban közel 100%-os, az alsó tagozatban, a szükségétől függően néhány százalékban „betanítanak” diplomás testnevelők, a többséget azonban a műveltségterületre képzett szaktanítók képzik, míg a testnevelést a szakmai képzettség nélkül oktató tanítók aránya kb. 2-4%-os.

Javaslat: a testnevelés műveltségterületre képzett tanítók számának növelése.

- közismert, hogy *a közoktatásban 350-400 iskolai tornaterem hiányzik*, a meglévők többségének az állaga pedig felújítást igényel.

A mindennapos tanórai testnevelés bevezetését ellenzőknek, kételkedőknek ez a legfontosabb ellenérve.

Az infrastrukturális feltételek iskolánként változóak, és a testnevelési órák számának az évről-évre történő növekedésével a hiányuk a szakmai munka rovására mehet.

Javaslat: hiányfelmérés és az országos teremépítési szakmai programbizottság azonnali létrehozása szükséges. Ez kormányhatározatot és a költségvetési pénzügyi források bővítését igényli.

Összefoglaló: *Az iskolai testnevelés hazai útjának meghatározása, kijelölése hálás, de nem könnyű feladat. Az iskolai testnevelés kitűzött céljának, feladatának végrehajtását számos nehézség hátráltatja, amely helyi szinten egyaránt jelentkezik. Jelenleg hazai viszonylatban nagy problémát okoz a közoktatás alulfinanszírozott intézményi háttere, a hiányos infrastrukturális helyzet, valamint a megélhetési gondokkal küzdő tanárok problémája.*

Véleményem szerint az egységes szemléletű iskolai testnevelés alapja: a korszerű oktatási és nevelési ismereteket hitelesen és szakmailag megalapozottan közvetítő testnevelő tanárképzés lehet. A testnevelő tanárképzés közös alapokra történő helyezése azért sem könnyű feladat, mert a felsőoktatás szerkezeti egysége nagyon sokszínű. A tanárképzés szervezeti és szerkezeti felépítésére gondolva nehezebben egységesíthető.

A képzési célok megvalósítása, a feladatok végrehajtása valamint a követelmények teljesítése, a tanárképzést átszövő eszmerendszerének differenciálása következtében nagy kihívást jelent mindenki számára.

Irodalomjegyzék:

Báthory Zoltán: *A tantervi idő.* Új Pedagógiai Szemle, 2003/7–8. sz. 46-53.

Hamar Pál: *Az iskolai testnevelés magyarországi helyzete és európai távlatai.* Magiszter (Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének szakmai-módszertani folyóirata), 2007/3-4. 65-72.

Hamar Pál – Soós István: *A magyar közoktatás testnevelési óraszámai történeti és európai nézőpontból.* Új Pedagógiai Szemle. 2004/11.

243/2003. (XII. 17.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról, 2. §.